

SOCIAL COMMUNICATION

Субституція назви «Росія» у системі номінативних засобів ФБ-коментарів

Т. М. Андрєєва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: andreevatm@ukr.net

Paper received 15.05.18; Revised 19.05.18; Accepted for publication 23.05.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-169VI28-03>

Анотація. У статті розглянуто процес субституції назви «Росія», здійснюваний авторами коментарів до постів на офіційній ФБ-сторінці Президента України Петра Порошенка, визначено типи відповідних номінативних одиниць (субститутів). Це – графічні, субститути-історизми, транслітеровані, словотвірні, метонімічні, літературні, а також перифрастичні конструкції. З'ясовано їхню мотиваційну природу і функціональне навантаження (найчастіше така субституція має конотативний характер).

Ключові слова: *дериват, жанр, коментар, субститут, перифраз, оказіоналізм.*

Вступ. Поява Інтернету й бурхливий розвиток пов'язаних з ним технологій відкрила шлях до виникнення такого феномена, як «віртуальна особистість». У такий спосіб людина отримала принципово нове поле для творчого самовираження. І багато в чому це самовираження знаходить свою реалізацію в мовному плані віртуальної комунікації. Усе мовне наповнення Мережі пронизане антропоцентричністю. У центр комунікативної концепції Павутини поставлено особистість, що є суб'єктом мовної діяльності, вона вступає у віртуальне спілкування, творить віртуальну реальність [2, с. 44]. Ведучи віртуальну комунікацію, кожен отримує однакові можливості для висловлення своїх поглядів, вираження своїх думок і почуттів [1]. Одним із жанрів Інтернет-комунікації виступає коментар – спонтанне невелике повідомлення, написане читачем Інтернет-тексту (статті, блогу, посту тощо чи іншого коментаря) як реакція на вміщену в ньому інформацію. Коментар – «це повідомлення, яке містить судження, пояснення, ставлення автора до певного факту. Отже, об'єктом коментування є подія, явище, факт, а причиною – бажання автора відреагувати на них» [8, с. 47]. Поширеним явищем у коментарях виступає субституція (переназивання) – заміна прямої назви експресивною. Деякі з цих номінативних засобів так і лишаються оказіоналізмами, інші перетворюються на загальномовні неологізми. Частина проблематики субституції лежить у сфері перефразування (поява та функціонування перифразів), частина – у сфері неології (у тому її сегменті, коли мова йде про появу оказіоналізмів для створення виражального ефекту новосформованої одиниці).

Короткий огляд публікацій з теми. Проблематика функціонування перифразів у текстах різної стильової та мовної належності розглянута в низці робіт. Аспекти дослідження цієї лінгвоодиниці доволі різноманітні: 1) загальна теорія перифраза: перифраз вивчався у світлі нових підходів і теорій (А. Будєєва); 2) контрастивна лінгвістика: на матеріалі російської та китайської мов розглядали перифрази-топоніми у порівняльному аспекті (Лю Хуа Жонг і Тай Тін Ты); 3) лексикографічна сфера: досліджувалися проблеми відображення перифрастичних сполук у словниках російської мови (Т. Битева); 4) функціональна граматики: вивчалися функціональні характеристики заперечення

в системі дієслівних перифраз сучасної іспанської мови (Ю. Підпригора); 5) аналіз на матеріалі творів художньої літератури: розглядали семантичну структуру перифраз у творах М. Заболоцького (Л. Грехньова), перифрази у художньому мовосвіті М. Коцюбинського (Ю. Тимченко), структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аспект перифразів у творах О. Гончара (О. Копусь), як стилістичний засіб зображення дійсності в сучасній малій прозі (Л. Приблуда); 6) ономастика: перифраз досліджували у власних іменах американського шоу-бізнесу (І. Байдак) тощо.

Окремо в цьому контексті варто згадати мову мас-медіа. Тут перифрази науково препарували: а) як засіб стереотипізації соціальної інформації (Л. Завгородня); б) разом з метонімічними перенесеннями в газетному тексті (В. Зайцева); в) на матеріалі українських газет 80-90 років ХХ століття (Г. Євсєєва); г) як елемент заострення читацького сприйняття на сторінках регіональної преси Сумщини (О. Ткаченко і В. Євтушенко); г) на позначення онімної лексики в мові газети «Україна молода» за 2008 рік (В. Буда); д) як яскравий і дієвий засіб досягнення експресії в журналістських матеріалах (Г. Коваль); е) на матеріалі російськомовної преси України фразеологічні інновації – перифрази суспільно-політичного характеру, що виступають джерелом поповнення загального фразеологічного фонду мови (Л. Авраменко); є) як експресивний засіб мови газети у семантико-прагматичному аспекті (М. Сірівля); ж) семантичні перифрази Інтернет-медіа (О. Степаненко); з) синонімізацію перифрастичних конструкцій у мас-медіа у семантичному аспекті (М. Булах); и) текстову перифразу на матеріалі текстів масової комунікації та її функціонування у зв'язному дискурсі в сучасній французькій мові: (Н. Єсменська); і) виборку кампанію 2001-2002 рр. у перифразах журналу «ПНК» (Дз. Хриплива), й) перифраз у сучасному політичному дискурсі (на матеріалі електронних ЗМІ) (В. Красавіна) тощо. Кілька наших публікацій теж були присвячені створенню перифразових портретів політичних діячів в українському Інтернет-просторі.

Проблематиці оказіональних одиниць також приділена увага в низці праць. Так, українській оказіональній деривації присвятила монографію Ж. Колоїз. О. Турчак характеризувала оказіоналізми як об'єкт лінг-

вістичного дослідження. М. Попова розглядала okazіоналізми як стилістичну доміанту творчості Ірени Карпи (на матеріалі роману «Фройд би плакав»). О. Стишов вивчав okazіоналізми у мові сучасних мас-медіа. Ю. Калужинська розглядала функціонально-стилістичні вияви okazіоналізмів у мові української газетної періодики. Р. Ріжко досліджувала okazіоналізми як доміанту поетичної мови кінця ХХ – початку ХХІ століття у функціональному аспекті. О. Жижома вивчала індивідуально-авторські новотвори у поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття тощо.

Мета статті – виявити номінативи, що використовуються для субституції назви «Росія» в соціальній мережі Фейсбук, дати характеристику їхній мотиваційній природі та функціональному навантаженню.

Матеріали та методи. Матеріалами для підготовки дослідження виступили коментарі до постів на офіційній ФБ-сторінці Президента України Петра Порошенка [5]. Активне різнопланове коментування засвідчує зацікавленість Інтернет-спільноти діяльністю найвищої посадової особи держави. Досягнення поставленої мети стало можливим завдяки використанню таких наукових методів: а) методу дискурс-аналізу (вивчення відповідної номінативи здійснювалося з урахуванням її зв'язків із позамовними основами спілкування); методу безпосереднього спостереження (застосовано для виявлення конкретних мовних одиниць, що мають відповідні дослідницькі параметри); описового методу (він дав змогу інвентаризувати досліджувані одиниці, класифікувати й інтерпретувати); методу прагматичного аналізу (за його допомогою зроблено певні висновки про специфіку мовленнєвої поведінки коментаторів, а також – про ті внутрішні закономірності, які визначили вибір чи створення відповідних мовних одиниць для втілення авторських інтенцій). Використання контекстологічного аналізу дало змогу встановити семантику досліджуваних одиниць у системі їхньої дистрибуції.

Результати і їхнє обговорення. Зібраний матеріал засвідчив, що в розглянутих коментарях використовуються різні варіанти номінації держави «Росія». Офіційно вона має дві назви – «Російська Федерація» та «Росія». Рівнозначність цих назв засвідчується частиною другою статті першої Конституції Російської Федерації. Обидва ці варіанти виявлено у відібраних для розгляду коментарях: **Анатолій Сидоренко** *Вони нам, а ми піднімаємо Росію торгівлею!*; **Іван Орлута** *...головного прикордонника Литвина М.М, який в 2014 р. здав східний кордон Росії...*; **Леонид Лесной** *...вся Російська Федерація канонічна територія Святого Києва!* Використовується також і аббревіатура **РФ**: **Степан Скальський** *...які привели до визнання агресії РФ...*; **Vjaceslav Ak Böri** *...а не інтереси свободи, демократії та врешті-решт простого народу РФ!!!!* Однак часто автори коментарів використовують різні типи субститути. Їх можна поділити на кілька груп.

І. Графічні субститути. Найявний матеріал дає підстави для констатації стійкої тенденції до написання згаданих назв із малої літери. У цьому виявляється зневажливе ставлення коментатора до відповідного денотата: **Oleg Mazurkov** *...це один з основних колоніальних ланцюгів залежності України від росії*; **Євген Ткаченко** *...паливо яке їдеть у росію це не відно-*

сини Україна-росія?; Eugeniy Veselskiy ...це не росія окупувала Крим, не росія завозить зброю на окупований Донбас...; Arthur Agapov Протистояння з росією закінчиться коли ворог буде переможений; Родион Супрун Абсолютний плюс, що подалі від РФ... Це ж стосується і коментарів російською мовою: Ivan Bezsmertnyi Мир будет тогда, когда вся грязная русская нечисть, пришедшая из России нас убивать, вернется домой в гробах.

Виявлено випадки, коли поряд з такою «апеллятивізацією» оніма вживається прийменник «на» замість нормативного «у/в»: **Лора Филина-Казакова** *...у себе в церквах "Мурку" співають на росії!!!* Він демонструє своєрідний протест проти небажання росіян використовувати з іменником «Україна» прийменника «в» замість більш звичного для них «на». Для сучасної російської мови це питання дискусійне. Щодо цього у відповіді Інституту російської мови ім. В. В. Виноградова РАН на запит київської газети «Правдошукач» про правила використання прийменників «в» і «на» зі словом «Україна» сказано: «У сучасній російській мові співіснують традиційна літературна норма з прийменником «на» і відносно нова, що вводиться з міркувань політкоректності на прохання України – з прийменником «в» [11].

Іншим варіантом графічної субституції є навмисне жартівливе переставлення літер: **Євгеній Артьох** *Живеш на роісі, то й живи собі... р.с. або пиши роіською, або взагалі нічого.*

ІІ. Субститути-історизми. Часто автори коментарів використовують давню назву «Московія»: **Паталія Гір** *...таким чином була заснована Московія (звідти і москалі); Roman Mykolayovych* *Ті вихречені татари служили своїй Батьківщині – Московії.* Цей варіант виявлено і в коментарі російською мовою: **Jiri Kupilik** *Пока существует Московия "Россия," страны, граничащие с ней, будут находиться в постоянной опасности.* Але і її написання теж зазнає «апеллятивізації»: **Luba Grinenco** *Так, Україна хоче повністю відірватися від московії; Марк Курт Головне, продовжити рух країни геть від московії...; Poll Berg* *Коли Київ хрестився – в московії навіть жаб не було... Володимир Дарницький* *...московія не Хрещена та не має Права до Церкви ніякого відношення.* Як відомо, «Московією» називали Велике князівство Московське та Московське царство. І навіть після того, як Московське царство перейменували на Всеросійську імперію (1721 р.), поряд з назвами «Росія» й «Російська імперія» іноземці й далі вживали слово «Московія». Такий субститут наділяє денотата певною архаїкою, відкидає в дрімучі часи «нецивілізованості».

Ще одна історична номінація – «Залісся»: **Юрій Олександрович Мусієнко** *Щоб ви разом з заліссям не розповзлися по всій Україні?; Євгеній Юхниця* *З скарбів агресора залишиться – Залісся.* Так у середньовіччі називалося Волго-Окське межиріччя разом із заселеними чуждо землями. Унаслідок слов'янської колонізації фіно-угорських земель тут почала формуватися російська народність, а також відбулося піднесення Владимиро-Суздальського князівства. Використовуючи такий субститут, коментатори прагнуть заперечити слов'янський характер російської держави.

Виявлено випадки, коли коментатори використовують обнижений (і теж давній) варіант назви «Росія» – «Рассея», у чому виявляється відповідна негативна оцінка: **Надія Сагайдак** *Що расею визнають терррроррррррссстичною державою?* Це ж простежується і в коментарях російською: **Fati Shevctova** *...а врага нашего мы уже ооочень хорошо знаем и называется оно – рассея*. Використовуються й похідні прикметники від цього варіанта: **Sergii Nechytailo** *Глонасс накрився мідним тазом, тепер расейськими аналогами можна влучити лише по Воронежу*.

Дериват «московщина» (так українці в давнину називали Росію – пор. назву праці Льонгіна Цегельського [9]) у коментарях зазнає графічної трансформації. У такий спосіб відбувається пародіювання російського «акання», коли в ненаголошених складах замість етимологічного [o] вимовляється [a] або звук, близький до [a]: **Сергій Климів** *Київ Хрестив МАСковщину, Київу її і "віднівати" ..амінь!*

III. Транслітеровані субститути. Певну популярність серед коментаторів має транслітерована англійська назва Росії – «Russia»: **Галина Пилипець** *Рашиа країна непредсказуема*; **Olexandr Kruchok** *Нехай свої заводи з Рашии забере...* Такий варіант сприймається як жартівливий, оскільки «вмикає» аллюзію на популярний комедійний серіал «Наша Russia» (стартував 2006 р.).

IV. Словотвірні субститути. Більшу конотативність несе суфіксальний дериват, утворений від транслітерованого субститута «раша»: **Ольга Жуковська** *Тільки давайте не як в рашикі!*; **Eugeniy Veselskiy** *Рашика така мерзотна країна...* Із цим варіантом виявлено випадок мовної гри в коментарі російською мовою, де він співзвучний в імені персонажа книги Е. Успенського «Крокодил Гена і його друзі» (1966 р.): **Святослав Лачужников** *...в Чебурашке интернет прикроют...*

Інший дериват-субститут має гібридний характер – «рашастан» (до транслітерованої англійської назви додано суфікс stān, що перською мовою означає «земля»): **Igor Pavlenko** *...які давно були по контробасу пропиті з рашастаном...* Наведена іронічна назва утворена за моделлю «Казахстан», «Киргизстан». Цим неологізмом коментатор жартує на тему тюркського походження Російської державності. Цікаво, що й цей субститут теж написано з малої літери.

Матеріал для творення зневажливо-жартівливого варіанта «запоребрик» (**Viktoria Korsun** *Який же злочин зробили ті, з запоребрику!*) утворено від фрази «за поребрик отойдите». Багато хто бачив кадри, коли один із донбаських терористів, що захоплювали адмінбудівлі Краматорська, вжив це незвичне для українців слово. У російській мові слово «поребрик» має два значення. Це – архітектурний термін. Так називають орнаментальну цегляну кладку, яка характеризується тим, що один ряд цегли розташовується під кутом до зовнішньої поверхні стіни. Також слово має регіональне застосування (м. Санкт-Петербург). Там «поребриком» називають міцні блоки (бортові камені, плити тощо), укладення яких відбувається у вигляді смуг, що облямовують край (борт) тротуару, дороги, газону і т. ін. [6]. Існує гіпотеза, що в Москві на бортовий камінь кажуть «бордюр», а в Петербурзі – «поребрик». Хоч є й версія, що в Донецьку теж викорис-

товують слово «поребрик» [7]. Однак для коментатора «поребрик» асоціюється з «Росією», тому й було сформовано такий дериват. Від цієї «переназви» утворено й похідний прикметник: **Олексій Гулієнко** *...запоребрикові боти одну й ту ж пісеньку співають про зраду*.

V. Метонімічні субститути. Виявлено випадки метонімізації слова «Москва», коли воно вживається у значенні «Росія»: **Vasyl Bortsov** *... як ми можемо підчинятися Москві, якщо Київ був набагато раніше створений...;* **Roman Mykolayovych** *Москва грубо порушила церковні канони*.

VI. Літературні субститути. 2016 року Google Translate переклав російською український варіант офіційної назви «Російська Федерація» як «Мордор» – тобто назвав Росію ім'ям вигаданої країни в Середзем'ї з легендаріуму Дж. Р. Р. Толкіна [3]. Це саме в Мордорі перебувають головні сили Темряви та Зла [10]. У результаті семантичної деривації назву «Мордор» коментатори перенесли на Росію. Щоправда, цей дериват, що несе виразну оцінку конотацію, використовують у деформованому вигляді: **Вячеслав Прошак** *Ти що – Мордера пошкодував?;* **Вячеслав Прошак** *Не такий Петро Олексійович, щоб такі гроші Мордеру дарувати...* Іменник «мордор» може ад'єктивуватися (і пишеться він у цьому випадку з малої): **Dmitry Kogan** *Вони крутіше мордор ТВ ляпають антидержавну пропаганду*.

VII. Перифрази. Використовують коментатори й образний потенціал перифрастичних конструкцій: **Юрій Підгурський** *...в кривавій бійні проти орди з ядерним дрючком*. У цьому полілексемному субституті поєднано історизм та інший перифраз («ядерний дрючок» – це ядерна зброя). Словом «орда» коментатор натякає на тюркське походження російської держави, адже воно має значення «об'єднання кількох кочових племен під владою одного хана у тюркських і монгольських народів; середньовічна феодальна держава в тюркських і монгольських народів, а також територія цієї держави; татарсько-турецьке військо». Водночас не варто скидати з рахунків і переносне значення цього слова – «безладний, неорганізований натовп» [4].

Ще один перифраз – «батьківщина мокшанців»: **Світлана Думка** *...зупинити агресію країни-окупанта і батьківщини мокшанців*. Як відомо, фіно-угорський народ мокши (мокшани) разом з іншою (спорідненою) етнічною групою ерзя (ерзяни) російська наука позначає псевдоетнонімом «мордва». Формуючи таке перифраз до назви «Росія», коментатор позиціонує РФ як фіно-угорське державне утворення.

VIII. Неіндивідуалізовані субститути. Решта субститутів мають неіндивідуалізований характер. Сюди належать: а) **агресор** (**Валерій Гудзенко** *Це той "агресор", з яким йде торгівля, є посольство, газ від якого беремо, на заробітки до яких їздимо?* Семантика цієї «переназви» може посилюватися іншими словами: **Протоієрей Сергій Кошелюк** *...капелани які служать країні агресору?!;* **Владимир Гринич** *...так і в наші дні, коли російський агресор напав на Україну;* б) **окупант** (**Олександр Біловчук** *А що Президент думає стосовно коридору для армії окупанта?????...*). Тут теж використовуються допоміжні слова: **Світлана Думка** *...щоби якнайшвидше зупи-*

нити агресію країни-окупанта; в) ворог (Надія Басюк ...посилає та перемогу над **ворогом**). Ця назва теж може посилюватися конкретизаторами: **Станіслав Чапов ...не здатна подолати зовнішнього ворога**.

Висновки. Отже, з метою дати оцінку, висловити ставлення, внести елементи жартівливості, автори коментарів до постів на офіційній ФБ-сторінці Президента України Петра Порошенка вживають різні субс-

титуту назви «Росія»: графічні, субституту-історизми, транслітеровані, словотвірні, метонімічні, літературні. Також використовуються й перифрастичні конструкції. Найчастіше така субституція має конотативний характер. У дослідженнях мовного аспекту Інтернет-комунікації міститься значний науковий потенціал, оскільки віртуальна комунікація перебуває на етапі становлення й потребує детального вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апетян М. К. Особенности виртуальной коммуникации / М. К. Апетян // Молодой ученый. – 2015. – № 3. – С. 939–941. – URL: <https://moluch.ru/archive/83/15418/>
2. Воробей Ю. В. Интернет-коммуникация та Інтернет-комунікатор: взаємодія і взаємопородження / Ю. В. Воробей // Science and Education a New Dimension. Philology, III(16), Issue: 70, 2015. – С. 43–46.
3. Из России – в Мордор. Почему Google Translate назвал Россию пристанищем Саурана. – URL: <http://rus.delfi.lv/techlife/detali/iz-rossii-v-mordor-pochemu-google-translate-nazval-rossiyu-pristanischem-saurona.d?id=46911737>
4. Орда. – URL: <http://sum.in.ua/s/orda>
5. Петро Порошенко. – URL: <https://www.facebook.com/petroporoshenko/>
6. Поребрик. – URL: <https://www.google.com/url?q=https://ru.wiktionary.org/wiki/%25D0%25BF%25D0%25BE%25D1%2580%25D0%25B5%25D0%25B1%25D1%2580%25D0%25B8%25D0%25BA&sa=U&ved=0ahUKEwiJntrXsOzaAhWMXCwKHYazCZE>
7. Самые интересные диалекты Украины: как говорят в Харькове и Донбасе. – URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/Dialekticheskie-sloveshki-v-raznyh-ugolkah-Ukrainy-466115.html>
8. Фіялка С. Інтернет-коментарі в системі масової комунікації / С. Фіялка // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 9. – С. 47–48.
9. Цегельський Л. Русь-Україна а Московщина-Росія: історично-політична розвідка : з картою України. – Царгород, 1916. – 123 с.
10. Что такое Мордор? – URL: http://www.aif.ru/dontknows/eternal/chto_takoe_mordor
11. Шеляженко Ю. Інститут російського мови признає, що говорить "в Україні" – грамотно! – URL: <http://blog.liga.net/user/sheliashenko/article/3187>

REFERENCES

1. Apetyan M. K. Features of Virtual Communication / M. K. Apetyan // Young Scientist. – 2015. – № 3. – С. 939–941. – URL: <https://moluch.ru/archive/83/15418/>
2. Vorobey Yu. V. Internet Communication and Internet Communicator: Interaction and Intercourse / Yu. V. Vorobey // Science and Education a New Dimension. Philology, III(16), Issue: 70, 2015. – С. 43–46.
3. From Russia to Mordor. Why Google Translate has called Russia Sauron's home. – URL: <http://rus.delfi.lv/techlife/detali/iz-rossii-v-mordor-pochemu-google-translate-nazval-rossiyu-pristanischem-saurona.d?id=46911737>
4. Orda. – URL: <http://sum.in.ua/s/orda>
5. Petro Poroshenko. – URL: <https://www.facebook.com/petroporoshenko/>
6. Porebrik. – URL: <https://www.google.com/url?q=https://ru.wiktionary.org/wiki/%25D0%25BF%25D0%25BE%25D1%2580%25D0%25B5%25D0%25B1%25D1%2580%25D0%25B8%25D0%25BA&sa=U&ved=0ahUKEwiJntrXsOzaAhWMXCwKHYazCZE>
7. The most interesting dialects of Ukraine: how they talk in Kharkiv and Donbass. – URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/Dialekticheskie-sloveshki-v-raznyh-ugolkah-Ukrainy-466115.html>
8. Fiyalka S. Internet commentary in the system of mass communication / S. Fiyalka // Bulletin of the Book Chamber. – 2015. – № 9. – С. 47–48.
9. Tsegelsky L. Rus'-Ukraine and Moscowschina-Russia: historical-political intelligence: with the map of Ukraine. – Царгород, 1916. – 123 с.
10. What is Mordor? – URL: http://www.aif.ru/dontknows/eternal/chto_takoe_mordor
11. Selyazhenko Yu. The Russian Language Institute acknowledged that speaking "in Ukraine" is grammatically competent! – URL: <http://blog.liga.net/user/sheliashenko/article/3187>

The substitution of the name «Russia» in the system of nominative means of FB-comments

T. M. Andreyeva

Abstract. The article analyzes the process of the substitution of the name "Russia", carried out by the authors of the comments on posts on the official FB-page of the President of Ukraine Petro Poroshenko, identifies the types of relevant nominative units (substitutes). These are graphic, historical substitutes, transliterated, word-forming, metonymic, literary, and paraphrase constructions. Their motivational nature and functional meaning have been determined (most often such a substitute has a connotative nature).

Keywords: derivativeness, genre, commentary, substitute, periphrasis, nonce word.

Субституция названия «Россия» в системе номинативных средств ФБ-комментариев

T. M. Андреева

Аннотация. В статье рассмотрен процесс субституции названия «Россия», осуществляемый авторами комментариев к постам на официальной ФБ-странице Президента Украины Петра Порошенко, определены типы соответствующих номинативных единиц (субститутов). Это – графические, субституты-историзм, транслитерированные, словообразовательные, метонимические, литературные, а также перифрастические конструкции. Выявлено их мотивационную природу и функциональную нагрузку (чаще всего такая субституция имеет конотативный характер).

Ключевые слова: виртуальная коммуникация, дериват, жанр, комментарий, субститут, перифраз, окказионализм.